

YUNAN KAYNAKLARINA GÖRE TEPEDELENLİ ALİ PAŞA VE YÖNETİMİNDEKİ YUNANLAR*

Arzu ERMAN**

Öz: 1788 ile 1822 yılları arasında Yanya Valisi olan Ali Paşa, dönemin koşullarına en iyi şekilde uyum sağlama becerisine sahip siyasi bir aktör olarak, kendi bölgesinde “devlet içinde devlet” gibi hareket etmiştir. Böylesine güçlü bir egemenliğin Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmesi mümkün olmayacağından gelinen nokta, merkezi yönetim tarafından isyan olarak görülmüştür. Ali Paşa, kendi egemenlik mücadelesi olarak gördüğü bu süreçte çeşitli gruplarla işbirliğine gitmiş ve bu çerçevede bir Arnavut-Yunan ittifakı meydana gelmiştir. İsyanın ilk safhalarında Osmanlı Devleti’ne karşı Ali Paşa’nın yanında yer alan müttefik Yunanların asıl amacı, Ali Paşa’nın istikbalinden ziyade Yunan bağımsızlığının kazanılmasıdır. Ancak bu gerçek niyet, Yunan isyanı başlayana dek gizli tutulmuştur. Osmanlı yönetim güçlerinin Ali Paşa ile meşgul olduğu bu süreç, Yunan isyanı için uygun bir ortam yaratmış ve 1821’de harekete geçilmiştir. İsyan ile birlikte Arnavut-Yunan ittifakı da çözülmüş ve Paşa’nın yanında yer alan Yunanlar, isyancıların saflarına geçmeye başlamıştır. “Ali Paşalılar” olarak adlandırılan bu kimseler, daha sonra büyük ölçüde yeni kurulacak olan Yunan Devleti’nin de askeri ve idari kadrolarını oluşturacaktır.

Anahtar kelimeler: Tepedelenli Ali Paşa, Yunan İsyanı, Filiki Eteria, Yunanlar, Yanya.

Tepedelenli Ali Pasha and the Greeks Under His Rule According to Greek Sources

Abstract: Ali Pasha, the Governor of Ioannina between 1788 and 1822, a political actor with the talent of adopting to the conditions of his era, he acquired power to act as “state within state”. As the Ottoman administration could not tolerate such strong dominance, he was considered a rebel by the central government. Ali Pasha in his struggle for personal dominance cooperated with various groups and resulted to the formation of an Albania-Greek alliance. In the early stages of the rebellion the main purpose of his Greek allies was rather the independence of Greece than the well-being of Ali Pasha. However, this real intention was kept secret until the Greek rebellion started. In the meantime, while the Ottoman forces were dealing with Ali Pasha, a convenient setting for Greek rebellion in 1821 was created and the rebellion started. The Albanian- Greek alliance dissolved soon after the Greek uprising and previous Greeks allies of the Pasha started joining the ranks of the rebels. These people, named as “pro-Ali Pasha” would staff most of the military and administrative apparatus of the newly established Greek State.

Keywords: Tepedelenli Ali Pasha, Greek Rebellion, Philiki Etaireia, The Greeks, Ioannina.

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 08.02.2021 - 21.04.2021

** Arş. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
aerman@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3657-0246

Giriş

Osmanlı tarihinde on sekizinci yüzyıl, Klasik dönemdeki geleneksel devlet yapılarının terk edilmeye başlandığı bir dönemi ifade eder. Çünkü bu yüzyılda devletin yaklaşık dört yüz yıldır devam eden genişlemesi, doğal sınırlarına ulaşmış Avrupa’da meydana gelen değişimin yarattığı hareketler ve özellikle Ruslarla yaptığı uzun ve yıpratıcı savaşlar, bu geniş alanların elde tutulmasını zorlaştırmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı’nın sürekli savaş durumunda olması da devletin siyasi, ekonomik ve sosyal sistemi üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır.

Bu yüzyılda Rusya-Avusturya ittifakına karşı yapılan savaş sonunda imzalanan Belgrad Antlaşması (1739), yaklaşık otuz yıl süreyle aldatici bir barış dönemini başlatmıştır. Bu süreçte devlet, orduyu ihmal etmiş ve sadece devlet hazinesinin bozulan dengelerini telafi etme eğilimine girmiştir. Devletin buradaki amacı yeni bir savaş durumunda güvenliği sağlayacak parayı biriktirmektir. Dolayısıyla bunun uzun vadede doğuracağı sonuçlar ve bu amaç için başvuru araçlar, devletin toprak düzenini temelinden sarsmıştır. Merkezi yönetimin askeri alanda gösterdiği bu zafiyet, sonraki dönemde Rusya ile yapılan üç savaşta alacağı yenilgiler ile sonuçlanacaktır. Bu yenilgilerle devlet, büyük toprak kayıpları yaşarken içerde de mültezimlik yapan seçkinlerin saldırısına uğrayacaktır (McGowan, 2004, ss. 765-766).

Nitekim bilindiği üzere tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte tımarlı sipahiler ve sancak beyleri yerlerini mültezim ve mütesellimlere bırakmıştır. Böylelikle devlet, mukataa haline getirdiği yerlerin bir kısmını merkezi hazineye bağlarken yönetimini de buradan yollanan mütesellimlere bırakmış ya da çeşitli yerlerde sivrilmiş kimselere birçok yerin gelirini malikâne¹ olarak vermeye zorlanmıştır. On sekizinci yüzyılda iyice yerleşen bu sistem ile hem Rumeli’de hem de Anadolu’da çeşitli yollarla servet ve şöhret edinmiş ailelere mensup kişiler, taşrada idareyi resmen ve fiilen ellerine geçirmişlerdir (Yücel, 1974, ss. 695-696). Dolayısıyla bu dönemde araçlar kullanmak ve seçkinlerle ittifak kurmak, yaygın olarak başvuru bir yöntem olmuştur. Merkez eyaletlerde yaşanan karakteristik gelişme, vergi tahsil etme ve asker toplama yetkilerini taşra seçkinlerine devretme süreci, güç ilişkilerinde devlet ve hanedan açısından fiilî bir tersine dönüşe yol açmıştır. Bu durum da âyanların çıkışına zemin hazırlamıştır (McGowan, 2004, s. 781). Aslında âyanları, Osmanlı toplumunda giderek büyüyen yapısal boşluklardan yararlanarak öne çıkmış yerel elitler olarak tanımlamak mümkündür. On sekizinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde

¹ Osmanlı maliyesinde merkezi hazine gelirleri üç şekilde toplanmaktadır. (Emanet, iltizam ve malikâne). İltizam usulünde devlet, vergi gelirlerini toplama veya tasarruf hakkını sınırlı süre için (genelde üç yıl) özel kişilere devrederdi. Devlet, ekonominin bozulmasını önlemek ve hazinenin nakit sıkıntısına kaynak bulabilmek adına 1695’te Malikâne uygulamasına geçilmiş ve bu görev ömür boyu verilmeye başlamıştır. Ayrıntı için bk. (Özvar, 2003, ss. 2-3, 20).

Osmanlı'nın büyük âyanları; devlet gelirlerinin iltizam edilmesi, vergi toplanması, ordu için asker toplanması, şehirler ve ordunun iaşecilerine siyasi ve ticari amaçlarla borç verilmesi, çeşitli büyüklükteki arazilerin idare edilmesi de dahil olmak üzere hemen her faaliyette yerlerini almışlardır (Barkey, 2008, s. 323). Ali Paşa da Osmanlı Devleti'nin günümüzdeki Arnavutluk ve Yunanistan topraklarının büyük bir bölümünde gücü eline geçirmiş âyanlardan biridir. Yaşadığı dönemin şartlarına uyum sağlama becerisi, elde etmiş olduğu güç ve zenginlik, neredeyse devlet içinde "ayrı bir devlet" gibi bağımsız faaliyetleri, onu diğerlerinden ayırarak son derece dikkat çekici bir tarihi kişilik olarak öne çıkartmaktadır.

Ali Paşa, 1787'den 1820 senesine kadar Yanya² valiliği yapmış ve Osmanlı Devleti içinde "müstakil" bir güç olarak hareket etmiş bir validir. Günümüzde modern Arnavut tarihçileri onu İskender Bey³ ile karşılaştırarak yüceltmek ve bağımsız Arnavutluk'un öncüsü olarak gösterme eğilimindedir. Yanya Aslanı sıfatı verilen Ali Paşa'nın ismi etrafında pek çok efsane doğmuş ve ölümünün ardından da onun hakkında pek çok eser kaleme alınmıştır (Beydilli, 2011, s. 479). Egemenlik alanının spesifik olarak günümüz Yunanistan sınırları içerisinde kalması ve Yunan bağımsızlık sürecinde oynadığı rol nedeniyle modern Yunan tarih yazımında da kendisine çok geniş yer ayrılmış, hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında biyografik çalışmaların yanı sıra Yunan bağımsızlık hareketi içinde yer alan kişilerin hatıratlarında da onunla ilgili anekdotlar yer almaktadır. Ali Paşa'nın yakın koruması ve aynı zamanda özel sekreteri olarak hizmet eden Thanasis Lidorakis'in evine hizmetli olarak giren Giannis (Yannis) Makriyannis'in anıları bunlardan biridir. Bunun yanı sıra Georgios Tertsetis'in ilk olarak 1851'de yayınlanan *Diigiseis Simvanton tis Ellinikis Filis apo ta 1770 eos ta 1836* (*Διήγησεις Συμβάντων της Ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836*), Christoforos Perraivos'un 1821'deki savaş hatıralarına yer verdiği *Polemika Apomnimonevmata 1820- 1829* (*Πολεμικά Απομνημονεύματα 1820-1829*) ve Nikolaos Kasamoulis'in 1821'den 1841'e kadar yaşananları kaydettiği *Enthimimata Stratiotika* (*Ενθυμήματα Στρατιωτικά*) adlı eserlerde Ali Paşa'dan bahsedilmiştir (Davalas, 2015, ss. 14, 16, 18, 21).

² Orta Arnavutluk'un güneyinde Adriyatik kıyısını izleyerek Arta körfezine kadar gidildiğinde geniş bir toprak şeridi Yanya vilayetini oluşturmaktadır. Coğrafi açıdan Epir adı verilen bu bölgeye denk düşen vilayet, 1888'den itibaren Berat, Ergiri, Yanya ve Preveze olmak üzere dört sancağa bölünmüştür. Vilayetin Kalamas nehrine kadar olan güney bölgesi, Yanya şehri dahil olmak üzere 1878'de Yunanistan'a bağlanmıştır (Cleyer, 2013, s. 76).

³ Arnavutluk'un ünlü Kastoria ailesine mensup olan İskender Bey, Arnavutluk'ta Osmanlı'ya karşı yapılan isyanların öncülüğünü yapmıştır. Bu nedenle on dokuzuncu yüzyıl Arnavut milliyetçileri tarafından vatanlarının kurtuluşu için çalışan bir milli kahraman olarak anılmıştır (İnalçık, 2000, s. 561).

Bunun yanı sıra Yunanistan'da Ali Paşa ile ilgili geniş bir belge koleksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, G. Stavros tarafından ilk basımı 1939'da yapılan *İpirotika Hronika (Hπειρωτικά Χρονικά)* adlı dergide yayınlanmıştır. Bunun dışında yine Atina'da Gennadios Kütüphanesi'nde 1499 adet belgenin varlığından da söz edilmektedir (Hionidis, 1987-88, s. 221). Daha sonra Vasilis Panagiotopoulos, Dimitris Dimitropoulos ve Panagiotis Mihailaris'in ortak çalışmasıyla bu sözü edilen belgeler, *Ali Paşa Arşivi (Arxeio Ali Pasa)*, adıyla dört cilt olarak yayınlanmıştır⁴.

Ülkemizde de Ali Paşa ile ilgili olarak yapılan lisansüstü çalışmalar genelde Ali Paşa'nın isyanı, emlakı ve Batı dünyası ile kurduğu ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak Ali Paşa'nın yönetimi altında bulunan Yunanlar ile ilişkisi, Yunan isyanındaki tutumu ve arka planda yaşananlara yeterince yer verilmemiştir⁵. Bu nedenle büyük ölçüde Yunan kaynaklarından yararlanılarak hazırlanan çalışmanın amacı, bu boşluğu giderebilmektir. Burada öncelikli olarak Osmanlı Devleti içinde müstakil bir güç olarak hareket eden Ali Paşa'nın kurmuş olduğu yönetim sistemi içinde yer alan Yunanlar ve Ali Paşa'nın Yunan isyanına giden süreçte onlarla olan ilişkileri ele alınacaktır. Bunun için ilk olarak yaşadığı dönemin şartlarından bahsedilecektir. Zira onun aşırı güç kazanması, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ile ilgili olduğu gibi etrafında gelişen olaylardan da bağımsız olarak değerlendirilemez. Ardından Ali Paşa'nın bölgesinde nasıl bir yönetim anlayışı sergilediği üzerinde durularak hizmetinde çalışan ve isimleri öne çıkan Yunanlardan bahsedilecektir. Çünkü onun hizmetinde çalışan pek çok isim, Yunanların bağımsız devletlerini kurduktan sonra yeni kurulan devletin idari ve askeri kadrolarında yer alan kişilerdir.

Ali Paşa'nın gücünün zirveye ulaştığı dönem, on sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başındaki zamana denk gelmektedir. Dolayısıyla bu dönem, ulusçu nitelikteki hareketlerin ve oluşumların dönemidir. Bu nedenle Ali Paşa'nın Yunan isyanının en önemli örgütü olan Filiki Eteria ile ilişkileri üzerinde durulacaktır. Ardından Ali Paşa'nın isyanında Yunanların nasıl bir tutum içinde oldukları sorusuna bizzat bu hareketin içinde yer almış Christoforos Perrraivos ve Giannis Makriyannis'in gözlemleri temel alınarak cevaplar aranmaya çalışılacaktır.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. (Panagiotopoulos, Dimitropoulos ve Mihailaris, 2007).

⁵ Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile ilgili en kapsamlı çalışma, Hamiyet Sezer tarafından 1995 senesinde hazırlanan doktora tezidir. Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak titizlikle hazırlanan bu çalışma, daha sonra bazı eklemeler yapılarak 2017 senesinde kitap olarak yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Sezer, 1995); (Sezer Feyzioğlu, 2017). Bunun dışında üç ayrı yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Bk. (Başar Özal, 1999; Mucu, 2002; Demir, 2007).

Ali Paşa ve Dönemi

Ali Paşa'nın kişiliği ve yaptıkları ile ilgili olarak çok şey söylenmiş ve yapılan çalışmalarda onunla ilgili olarak birbiriyle çelişkili ifadelere yer verilmiştir. Örneğin kimi yerde Epir ya da "Yanya Aslanı" olarak anılan Ali Paşa, onun yönetimi altında yaşayan insanlara zulmettiği için "tiran" olarak da nitelendirilmiştir. Ancak her ne söylenirse söylensin onunla ilgili bütün görüşler, onun çok önemli bir tarihi şahsiyet olduğu konusunda birleşmiştir. Ali Paşa, 1744'te Tepedelen (Tepeleni)'de dünyaya gelmiştir (Vournas, 1978, ss. 8, 13). Onun dönemi Arnavut yerel güçlerinin Osmanlı yönetimine karşı yükümlülüklerini reddederek büyük miktardaki toprağı ellerinde biriktirmeye başladığı bir dönemdir. Dolayısıyla Ali, çiftçilerin her geçen gün topraklarının ellerinden çıkarak yeni oluşmaya başlayan çiftliklerde birer serf konumuna düştüğü bir zamanda doğup yetişmiştir. Devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle Balkanlar'daki hakimiyetinin azalması, yerel güçlerin önemini arttırmıştır. Hatta devlet, kendisiyle işbirliği içine giren Müslüman kabile seferlerine ve toprak sahiplerine paşa, bey, ağa gibi feodal unvanlarla kendi bölgelerinde sınırlı bir otorite kurmasına izin vermiştir. Böylelikle bir nevi feodalleşen yerel güçler, kendi kontrolünde olan toprakları özel mülkiyetine geçirirken birbirlerine karşı da siyasi ve ekonomik üstünlük kurma mücadelesine girmişlerdir. Bu durum, yerelde büyük karışıklıklara neden olurken çatışma ve kanunsuzluk ortamını da oldukça yaygınlaştırmıştır (Uzun, 2001, ss. 1036-1038).

Ali Paşa'nın yükselişinin hem başlangıcına hem de sonuna baktığımızda sahip olduğu gücün asıl sebebini, Osmanlıların 1760'larda batı Balkanlar'da süreklilik kazanan eşkıyalığa son vermek amacıyla kurdukları derbentçi (yerel jandarma) sistemi ile açıklamak mümkündür. Çünkü Paşa'nın derbent sistemi hakkında derin bilgisi ve onlar üzerinde önemli bir nüfuzu bulunmaktadır (McGowan, 2004, s. 791). Zira Osmanlı'nın Rumeli'yi fethi ile birlikte bölgenin yeni egemenlerinin dayattığı siyasi ve sosyo-ekonomik yapı, toplumun önemli bir kısmını Osmanlı idari teşkilatının dışına itmiştir. Başka bir deyişle, Osmanlı yönetiminden kendilerini dışlanmış görenlerin bir kısmı yasa dışılığa, dağa ve çete faaliyetlerine yönelmişlerdir. Bu çeteler, bazı durumlarda yasal düzeni bozacak hale geldiğinde Osmanlı yönetimi bu grupları ortadan kaldırmak ile onları kendi tarafına çekebilmek arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Ancak çetelerin tamamen ortadan kaldırılması hem maddi anlamda külfetli hem de askeri anlamda uzun zaman alacağı için Osmanlı yönetimi, genellikle ikinci yolu tercih etmiştir. Dolayısıyla meşru bir düzene kayan bu çeteler, böylelikle bu dağlık bölgelerin veya stratejik/ticari dağ geçişlerinin (derbent) ya da her ikisinin korunmasında görevlendirilmiştir (Papageorgiou, 2015, ss. 54-55).

Ali Paşa da 1775'lerde dağlarda eşkıyalık yapan ve etrafında adamlar toplayarak çeteler oluşturan biridir (Feyzioğlu, 2017, s. 10). Bu nedenle bölgedeki çete faaliyetleri nedeniyle huzursuzluk yaratan Ali'ye devlet görevi verilerek yasal

sistem içine çekilmek istenmiştir. Bu anlamda ilk resmi görevine mîr-i mîranlık rütbesiyle başlamıştır (Beydilli, 2011, ss. 476-477). Ardından Yanya mutasarrıflığı göreviyle ve kazandığı unvanla, 1787'de Yanya'nın kontrolünü tamamen ele geçirmiştir (Feyzioğlu, 2017, s. 14). Aynı zamanda 1787'de derbent sisteminde paşa konumuna getirilen Ali, kendinden önceki Kurt ve Süleyman Paşalara benzer şekilde çete faaliyetlerini yok etmeye yönelik bir politika uygulamıştır (Finlay, 1861, s. 26). Bu nedenle 1793-94 ve 1803-4 senelerinde de derbentçilerin başbuğluğuna getirilmiştir. Dolayısıyla bu gelişmeler, devlete gösterdiği yararlılıklardan dolayı Ali'yi ve oğullarını Arnautluk'un Tosk ovasından Korint körfezine kadar uzanan, belki bir buçuk milyon kişilik nüfuslu küçük bir imparatorluğun hakimi haline getirmiştir (McGowan, 2004, s. 791).

Bu dönemde Osmanlı toprağı olan Mısır, 1798'de Napoléon'un orduları tarafından istila edilmiş ve Osmanlı Devleti içinde Sırsar, 1804-1813 yılları arasında bağımsız olmak amacıyla isyan etmiştir. Yüzyılın başında ise yeni bir Türk-Rus Savaşı başlamıştır.

Tuna Prenslikleri, Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Dolayısıyla yüzyılın başları, 1812'de Rusya ile imzalanan Bükreş Antlaşması'na kadar Fransa ile Avrupalı güçlerin çoğu arasında süren mücadelelerin tüm etkilerinin hissedildiğı bir dönem olmuştur. Belli başlı savaşların Orta Avrupa'da ve Rusya'da yapılmasına karşın savaşan devletlerin planlarında Akdeniz, önemli bir yer tutmuştur. Bu gelişmelerden Osmanlı toprakları içerisinde yer alan Mısır, Suriye, Dalmaçya sahili ve Tuna Prenslikleri oldukça etkilenmiştir. Nitekim bu savaşlar hem Osmanlı mali kaynaklarına fazladan yük getirmiş hem de taşranın en güçlü idarecileri olarak Epir'de Tepedelenli Ali Paşa ve Bulgaristan'ın kuzeyinde Pazvantoğlu Osman Paşa gibi kişilerin yükselişi için uygun bir ortam hazırlamıştır (Kitromilides, 2013, s. 309; Jelavich, 2009, s. 131). Bunun dışında Habsburgların Fransa ile savaşları da yıkıcı yenilgilerle ve aleyhte barış antlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmaların hemen her biri, Habsburgların toprak kaybetmesine neden olmuştur. Öyle ki Napoléon'un bütün Kuzey İtalya'yı kontrol altına alması üzerine Avusturya, 17 Ekim 1797'de Campo Formio Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Venedik'e ait Yedi Ada, Fransa'ya bırakılmıştır (Armaoğlu, 2013, ss. 73-74; Jelavich, 2009, s. 183). Fransa'nın bu faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti, 23 Kasım 1798'de Rusya ile ve 5 Ocak 1799'da İngiltere ile ittifaklar yaparak Fransızları bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Ali Paşa da bu esnada Korfu'nun geri alınmasında yararlılık gösterdiği için ödüllendirilmiştir (Feyzioğlu, 2017, s. 16).

1805'te birleşik Avusturya-Rus ordularının Austerlitz'te Napoléon tarafından bozguna uğratılmasının ardından Rusya ve Fransa arasında görüşmeler başlamıştır. İki imparatorun aracısız müzakereleri sonunda hem barış hem de ittifak kapsamı taşıyan bir anlaşma ortaya çıkmıştır. Tilsit Antlaşması, Çar Pavel zamanında başlayan ve I. Aleksandr döneminin ilk yıllarını kapsayan Rus

donanmasının Adriyatik'teki keşif seferleri macerasına son verirken İyon adaları da Fransız egemenliği altına girmiştir (Vernadsky, 2019, ss. 247-248). Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'ni Fransa'nın en yakın doğu komşusu haline getirirken Ali Paşa'yı da stratejik bir bölgede önemli bir güce sahip bir kişi olarak öne çıkarmıştır. Çünkü Ali Paşa, 1787 tarihinden 1820'ye kadar olan sürede Epir'de vali unvanı ile görevlendirilmiş ve burayı paşalık olarak yönetmiştir. Atina ve çevresi dışındaki tüm bölge, yönetimi altındadır. Dolayısıyla bu durum onu Avrupa ile doğrudan temas kurabileceği bir pozisyona konumlandırmış, İngiltere ve Fransa ile yakın diplomatik ilişkiler geliştirmiş ve Ali Paşa onlarla işbirliğine istekli bir müttefik haline gelmiştir. Çünkü bölgenin stratejik öneminden dolayı bu iki devletin Yanya'da konsoloslukları bulunmaktadır (Fleming, 1999, s. 7). Ancak Ali Paşa'nın amacı, Fransa'nın eline geçen bu yerlere sahip olarak daha çok güçlenmektir. Bu nedenle kişisel hedefleri, ilerleyen süreçte onu bir Osmanlı Paşası konumundan çıkarıp Devlet ile karşı karşıya gelen bir asi konumuna getirecektir (Feyzioğlu, 2017, s. 35).

Ali Paşa'nın Yönetimi ve Yunanlar

Bölge yönetiminin Ali Paşa'ya geçmesinin (1787) ardından Paşa'nın ilk işi, alandaki diğer güçlü kişileri türlü şekillerde sistem dışına iterek⁶ hem bölgedeki köylü tabakanın hem de tüccar sınıfın hoşgörüsünü kazanmak olmuştur. Ali Paşa, bölgenin idaresini üstlendiği andan itibaren bölgedeki diğer beyleri güçsüzleştirerek kendi iktidarını kuvvetlendirme politikası uygulamıştır. Bu nedenle rakiplerine ve seleflerine karşı bir dizi sert ve otoriter tedbirler almıştır (Papageorgiou, 2015, s. 20). Ali Paşa'nın uyguladığı bu tedbirler nedeniyle bölgede asayiş konusunda olumlu gelişmeler yaşanmış ve özellikle yollar, güvenli hale gelmiştir. Var olan köprülerin sağlamlaştırılması ve yenilerinin yapılması ile birlikte bu durum, bölge ticaretinin gelişmesine de olumlu katkı sağlamıştır (Fleming, 1999, ss. 39, 46). 1812'de Yanya'da bulunan Holland da seyahatnamesinde bölge ticaretinin gelişmişliğinden bahsetmektedir. Ona göre Yanya, bölgede iç kısımda yer almasına ve etrafı dağlarla çevrili olmasına rağmen buradaki tüccarların çok önemli bağlantıları bulunmaktadır. Bu kişiler, sadece Türkiye ile değil aynı zamanda Almanya, İtalya ve Rusya ile de doğrudan ticaret yapabilmektedir (Holland, 1815, s. 148).

Bu dönemde Güneydoğu Akdeniz ve Balkanlar'da gelişmeleri belirleyen ve yönlendiren odaklar arasında İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Yanya'daki konsolosları ilk sırada yer alır. Dolayısıyla Ali Paşa'nın onlarla doğrudan görüşmeleri olmuştur. Ancak burada dikkat çeken husus, bu diplomatik görüşmeleri Osmanlı iktidarının yerel bir temsilcisi gibi değil de bağımsız bir

---

⁶ Bunlar arasında özellikle Pazvantöglü Osman Paşa ismi öne çıkar. Osmanlı yetkilileri tarafından Osman Paşa'nın gücünün kırılması için yapılan askeri harekette Ali Paşa da yer almıştır (Zens, 2010, s. 154).

güçmüş gibi yapmasıdır. Öncelikle dönemin şartları da göz önüne alındığında Napoléon, Avrupa’da çok büyük bir güce ulaşmıştır. Bu nedenle Ali Paşa, ilk olarak Fransız demokrasisinden yarar sağlama umuduyla “Jakoben” ideolojinin taraftarı ve hayranı olarak belirmiştir. Bu nedenle ilk dönemlerde Fransız konsolosun ayrıcalıklı bir konumu olmuştur. Ancak, Fransa’nın Rusya’daki büyük yenilgisinin ardından duruşunu değiştirmiştir (Papageorgiou, 2015, s. 29). 1791’deki Rusya-Avusturya savaşı sırasında Ruslarla da teması olmuş ve Yanya’da bir Rus Konsolosluğu açılmasına izin vermiştir. Savaş sonunda kendisinin müstakil bir hükümdar olarak tanınması ve Çar’ın koruması altında bulunması şartıyla Rusya’ya ittifak önerisinde bulunmuştur (Beydilli, 2011, s. 477).

Ali Paşa, İngiltere ile de doğrudan iletişime geçmiştir⁷. Onun, 2/ 14 Aralık 1808 tarihinde Yanya’dan Georgios Foresti’ye mektup yazdığı bilinmektedir. Bu kişi, Zakintos adasından Spiridona Foresti’nin oğludur ve babası Korfu’da (Kerkira) İngiltere’nin ilk konsolosu olarak Yedi Ada Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1803 yılında oraya görevlendirilmiştir. Ali Paşa, bu mektubu yazdığına Georgios Foresti’nin İngiltere adına resmi bir görevi bulunmamaktadır ancak 1810 senesinin başında Yanya’ya konsolos olarak görevlendirilmiştir. Ali Paşa, ayrıca Foresti’ye yazdığı mektuptan yaklaşık on beş ay sonra William Martin Leake’e de bir mektup yazmıştır. Bu yazışmalar, onun Fransa’ya karşı İngiltere ile işbirliği yapmaya meyilli olduğu yönündedir (Angelomatis-Tsougarakos, 1993, ss. 137-138, 142). Ali Paşa’nın bu görüşmeleri ve o dönemde yaşananlar, başta Leake olmak üzere diğer temsilcilerin ve bölgeye gidenlerin seyahatnamelerinde geniş yer bulmuştur⁸.

Ali Paşa, yönetiminde bir “divan” oluşturmuştur. Yanında yani merkezde az sayıda üst düzey idari kadrosu, çevrede ise en önemli stratejik, idari ve ekonomik merkezlere yerleştirdiği güvendiği kişilerle birlikte bölgedeki sorunları yaklaşık yarım yüzyıl boyunca idare etmiştir. Bunu yaparken de etrafındaki kimselerin yeteneklerine göre bir değerlendirme yapmıştır. Bu nedenle de din ve millet farkı gözetmeden nitelikli kişileri üst düzey idari ve askeri noktalara yerleştirmiştir.

⁷ Ali Paşa’nın İngilizlerle ilk irtibatının İstanbul’da bulunan İngiliz büyükelçi William Hamilton’a başvurusuyla 1803 yılına kadar uzandığı söylenmektedir. Ayrıntı için bk. (Demir, 2007, s. 77).

⁸ Döneminde Ali Paşa’yı ziyaret eden pek çok Avrupalı şahsiyet olmuş ve eserlerinde ona geniş yer ayırmışlardır. Bunlardan ilki, 1806’dan 1815’e kadar Yanya’da bulunan Fransız konsolosu F.C. H. L. Pouqueville’dir. Bunun yanı sıra Fransız Albay Guillaume de Vaudoncourt, İngiliz Martin Leake, 1812’de Yanya’ya giden Henry Holland ve Th. Smart Hughe 1814’te Ali Paşa’nın sarayında bulunmuştur. Bunlar dışında İngiliz şair Byron ve arkadaşı J. C. Hobhouse da söz konusu isimlerden bazılarıdır (Peppas, 2017, ss. 152-155). Ayrıca William Martin Leake, seyahatnamesinin son kısmına Ali Paşa’nın biyografisini eklemiştir. Ayrıntı için bk. (Leake, 1835, ss. 463-487).

Dolayısıyla Uzun'un belirttiğinin aksine, yönetici sınıfın tamamının Arnavutlardan oluşması (2001, s. 1074) söz konusu değildir. Aksine onun yönetimi, çok kozmopolit bir yapı arz etmektedir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin yerleşik genel kurallarının ve adetlerinin aksine bir durumdur. Bu nedenle Müslüman olmayan kişilere sadece yeteneklerini kriter alarak makam vermesi, tarihçiler ve Tepedelenli Ali Paşa'nın biyografisini çalışanlara göre halk arasında Arnavut Paşa'nın dinsel açıdan hoşgörülü olduğu anlayışını doğurmuştur. Çünkü resmi dine mensup olmak, onun yönetiminde üst makamlara erişmede bir kural ya da ön şart değildir. Aslında belki de bu durum, bölgedeki Hıristiyan (özellikle Yunan ve Arnavut) nüfusunun fazla olmasıyla da açıklanabilir. Zira bölgedeki Müslüman Arnavutlar'da dinsel fanatizm yokluğunun ve Arnavut olmayan Müslümanların ise demografik ve siyasi açıdan zayıf olmasının söz konusu coğrafyada böylesi bir siyasi çizginin etkinliğini kolaylaştırdığı söylenebilir (Papageorgiou, 2015, ss. 21-22).

Bölgedeki nüfus özellikleri dikkate alındığında Yunanların önemli noktalarda hizmet verdiğini söylemek mümkündür. Bu kişilere yakından bakacak olursak bunlardan adı en fazla öne çıkan kişi, Manthos Oikonomos'tur. Aydın bir katip olan Oikonomos, Yanya'da eğitim görmüş ve Fransızca öğrenmiştir. Ali Paşa'nın danışmanı ve aynı zamanda kâtabi (sekreter) olarak hizmet etmiştir. Ali Paşa, özellikle diplomatik konularda Oikonomos'tan yararlanmıştır. Bunun dışında Yanyalı zengin bir aileden gelen Spiros Kolovos, Yanya'da eğitim görmüş ve sonrasında Avrupa'da ticaret ile ilgilenmiştir. Bu esnada İtalyanca, Fransızca ve Almanca öğrenmiştir. Ardından memleketine döndükten sonra Ali Paşa'nın hizmetine girmiştir. Kolovos, Ali Paşa'nın ölümüne kadar onun güvendiği adamlarından biri olarak kalmıştır. Bunlar dışında Kostas Vourbiavitis'in ismi de Ali Paşa'nın sekreterleri arasında yer almaktadır. Zagori'nin zenginlerinden biri olan ve Ali Paşa'nın gücünü ve iktidarını kazanmasında yardımı olduğu iddia edilen Aleksis Noutsos'un ismi de Ali Paşa'nın hizmetinde olan güvendiği kişiler arasında sıklıkla zikredilmektedir. Kontantinos Marinoglou, Ali Paşa'ya ekonomik işlerinde yardım edenlerden biridir. Bunlar dışında Ali Paşa'nın etrafında olan Yunanlar arasında Markos Damiralis ismi de geçmektedir. Damiralis, Ali Paşa'nın yenilmesinin ardından Yunan isyanı saflarına geçmiş ve isyan sırasında Yunanların milli meclislerini kurduğu zaman o da memleketi Nakşa'dan (Naksos Adası) temsilci olarak mecliste yer almıştır. Bu kişi ilerleyen süreçte Ioannis Kapodistrias tarafından Akarnania'ya⁹ tayin edilmiştir. Yine Yunan Mihalis Vazerlis, Ali Paşa'nın tercümanlığını yapmıştır. Bunlar dışında özel sekreteri Athanasios Lidorokis, Dimitris Logothetis, Georgios Tourtouris, Hristos Kinas, Athanasios Artas, Konstantinos Karistinos isimleri de Ali Paşa'nın

---

⁹ Kara Yunanistanı'nın güney batısı (*Yunanca-Türkçe Sözlük*, 2009, s. 21)

hizmetinde¹⁰ olan Yunanlar olarak geçmektedir (Peppas, 2017, ss. 163-167). Bağımsız Yunan devletinin ilk parlamenter hükümetini oluşturan Kolettis de Ali Paşa'nın hizmetinde yer almış eski sağlık hizmetlilerinden biridir (Koliopoulos ve Veremis, 2010, s. 37). Ioannis Kolletis, İtalya ve Fransa'da tıp eğitimi aldıktan sonra memleketine dönmüş ve uzun yıllar Ali Paşa'nın hizmetinde (oğlu Muhtar'ın kişisel doktorudur) çalışmıştır. Kolletis, Yunan isyanına kadar olan süreçte Filiki Eteria'ya katılmış ve daha sonra kurulacak bağımsız Yunan Devleti'nde başbakanlık yapmıştır (Peppas, 2017, s. 172; Fleming, 1999, s. 65).

Yönetimde gayrimüslimlere yer verilmesi, bölgenin nüfus yapısı ile açıklanabilir¹¹. Çünkü bölgedeki Hristiyan nüfusun gerek kültürel gerekse maddi durumlarının Müslüman nüfusa oranla daha iyi durumda olması, gayrimüslimlerin yüksek idari görevlere gelebilmesini kolaylaştırmıştır. Yönetim kadrosunda bunlar arasında uzman nitelikli çok sayıda Batı Avrupalı şahsiyet de bulunmaktadır. Özellikle Napoléon savaşlarının işsiz subayları, siyasi kaçaklar, maceraperestler ve romantikler de sayılabilir (Papageorgiou, 2005, ss. 96-97).

Dil, Ali Paşa'nın yönetimini ve bölgeyi tanımlamada çok önemli bir faktör olmuştur. Ali Paşa'nın ana dili Arnavutça olmasına rağmen diplomatik işlerinde yaygın bir şekilde Yunanca kullanmıştır. Bu durum, bölgedeki eğitim ve kültür faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir. Bunun dışında ticaret, on sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında Yanya ve çevresinde oldukça gelişmiştir ve Yunanlar, bölge ticaretinde temel bir güç durumundadırlar. Küçük Kaynarca ve Campo Formio gibi antlaşmalar da onlar için ticari faaliyetleri arttırmış; Rusya ve Avrupa'nın ticari merkezleri ile doğrudan iletişim kurulmuştur. Ayrıca ticaret ile zenginleşen Yunan nüfus, Yanya'da eğitimin gelişmesi için önemli miktarlarda bağış da yapmıştır. Döneminde iyi inşa edilmiş iki okulun varlığından söz edilmektedir. Bunlardan birinde okul müdürü olarak Athanasios Psalidas ismi geçmektedir. Ayrıca okulların iyi ve kaliteli bir eğitim kadrosu da bulunmaktadır (Fleming, 1999, ss. 29, 63-65; Hobhouse, 1817, s. 71)¹².

¹⁰ Yunan isyanının askeri elit güçlerini oluşturan Hristiyan çete liderlerinin (Georgios Karaiskakis, Andreas İskos, Athanasios Diakos, Athanasoulas Valtinos, Grivaioi, Botsaraioi, Tsavelaioi, G. Duovouniotis, P. Panourgias, Lampros Veikos, Stamoulis Gatzos, Georgios Varnakiotis, Dimos Skaltzodimos, Giannis Roukis vb.) Ali Paşa'nın sarayında hizmet eden kişiler arasında isimleri geçmektedir (Papageorgiou, 2005, s. 97 dipnot).

¹¹ Holland'a göre bölge nüfusu Yunanlar, Türkler, Arnavutlar ve Yahudiler'den oluşmakta olup Yunanlar hem nüfusun büyük kısmını oluşturmaktadır hem de ekonomik durumu en iyi olan zengin sınıftır. Bunlar arasındaki ekonomik bakımdan en düşük seviyedeki sosyal grubu Arnavutlar oluşturmaktadır (Holland, 1815, s. 148).

¹² Ali Paşa'nın biyografisini yazan Davenport'a göre burada bulunan iki eğitim kurumundan biri Yunan Psalidas'ın başında bulunduğu ve derslerde eski dillerin

Ali Paşa ve Filiki Eteria

Yunan tarih yazımında Ali Paşa'nın Filiki Eteria ile ilişkisi, titizlikle incelenen bir konu olmuştur. Bilindiği üzere Filiki Eteria, 1814'te Karadeniz'in kuzey kıyısındaki bir şehir olan Odessa'da üç Yunan tüccar tarafından kurulmuş gizli bir oluşumdur. Yunan ulusunun bağımsızlığını hedefleyen ilk örgüt, bu tarihten yaklaşık yirmi yıl önce Rigas Feraios tarafından kurulmuşsa da Yunan ulusçu amaçlarına yönelik oluşumlar içerisinde en bilineni ve en etkili Filiki Eteria'dır. Kuruluşunun ardından 1821'e kadarki süreçte Yunan isyanının en önemli hazırlayıcı aktörü olan bu organizasyon, Sırp isyanının lideri Kara Yorgi'yi bile 1817'deki ölümü öncesinde Filiki'ye üye yapabirmiştir (Frangos, 1973, s. 87; Woodhouse, 1998, s. 130).

Oluşumun üç kurucu üyesinden biri olan Athanasios Tsakalof, 1790 Yanya doğumludur. 1779'da Arta Kaboti'de dünyaya gelen Nikolaos Skoufas ise Ali Paşa'nın kovuşturmasından kaçarak Odessa'ya giden kişilerden biridir. Babası Rus ordusunda görevli olan İmmanuel Ksantos ise Odessa'da tüccardır (Mazarakis-Ainian, 2007, ss. 9-10). Bu oluşum, zaman içerisinde hem üye sayısını hem de etkinlik alanını genişletmiştir. Bu bağlamda Yunan nüfusun sayıca fazla olması nedeniyle Ali Paşa'nın egemenlik alanı, bu oluşum için yeni üyeler kazabileceği önemli bir bölge olmuştur. Bu da Filiki Eteria üyeleri ile Ali Paşa'nın bir şekilde karşılaşabilecekleri ortamı yaratmıştır. Aravantinos'a göre Filiki'nin eylem ve faaliyetlerinin Ali Paşa'nın gözünden kaçması mümkün değildir. Bu gizli oluşumu, yönetiminde çalışan bazı Yunanların örgüt ile ilgili temaslarından öğrenmiştir. Zira onun avlusunda yani sarayında Filiki Eteria ile yakın ilişkide olan kişiler bulunmaktadır. Bunlar arasında Manthos Oikonomos, Aleksios Noutsos ve Georgios Tourtouris gibi isimler, Filiki Eteria üyeleridir. Filimon'a göre 1818'de Leontios isimli kişi, Yanya'ya giderek pek çok kişiyi örgüte üye yapmıştır. Bu kişi, o sırada Ali Paşa ile de görüşmek istemiş ancak buna o zaman izin verilmemiştir. Ancak çok sonra Zakinthos adasından Diego isimli biri, Ali Paşa ile görüşmüş ve ona örgütün şifreli cümlelerini ve üyelerinin işaretlerini açıklamıştır. Bir başka görüş de Ali Paşa'nın örgütü, arkadaşı olan ve o dönemde Yedi Ada'nın İngiltere adına yöneticisi olan Maitland'den öğrenmiş olabileceğidir. Buna göre Ali Paşa, bu İngiliz vali aracılığıyla Yedi Ada'da bulunan Filiki Eteria örgütü, üyeleri ve onların Yunanistan'daki bağlantıları hakkında bilgi sahibi olmuştur (1895, s. 279).

Emmanuil Ksantos da anılarında bu konudan bahsetmektedir. Kendisi 1812 senesinde ticari nedenlerden dolayı Odessa'dan İstanbul'a gitmiş ve orada Asimakis Krokidas, Hristodoulos Oikonomos ve Krokidas Bitzakitzis gibi hepsi de Yanya'lı olan kimi tüccarlar ile tanışmıştır. Ksantos, daha sonra Manthos

---

öğretildiği bir ortaokuldur. Diğer de uzun bir süre önce bir tüccar tarafından kurulmuştur (Davenport, 1837, s. 66).

Oikonomos gibi güçlü kişilerin aracılığında bazı ticari izinler alabilmek amacıyla Yanya'ya ve Preveze'ye gitmiştir. Çünkü Manthos Oikonomos, Ksantos'un İstanbul'da tanıştığı Hristodoulos'un kardeşidir (Yani Ali Paşa'nın sekreteri Manthos Oikonomos). Bu kişi ayrıca Konstantinos Marinoglou'nun da arkadaşları arasındadır. Ksantos, ticari faaliyetlerini tamamladıktan sonra 1813 senesi kasım ayı başında Odessa'ya dönmüş ve orada Skoufas ve Tsakalof ile tanışmıştır (Clogg, 1976, ss. 182-183; Mazarakis-Ainian, 2017, s. 10). Dolayısıyla örgütün üç kurucu üyesinden biri olan Ksantos'un, Ali Paşa'nın çevresinde bulunan önemli kimselerle Filiki Eteria'nın kurulmasından önceye dayanan bir tanışıklığı söz konusudur.

Bunun dışında diğer kurucu üyelerden Skoufas, Temmuz 1818'de özel amaçlarla Osmanlı toprakları içinde ve dışında dolaşarak, buralarda bulunan Yunanlardan Filiki Eteria'ya üye yapılacakların bir listesini hazırlamıştır. Bu listede adı bulunan kişilerden biri de Asimakis Krokidas'dır. 1770'lerde Arta'da doğan Krokidas, Ali Paşa'nın yakın çevresindedir ve 1818'de Filiki Eteria'ya katılmıştır. 1818 senesi, aynı zamanda örgütün merkezinin Odessa'dan İstanbul'a taşındığı yıldır. Şüphesiz Hristodoulos'un Asimakis Krokidas ile yakın bir ilişkisi vardır. Daha da ötesi bu ilişki, Filiki'nin yöneticileri ile Ali Paşa'nın Yunan halkasının bağlantısını ortaya koymaktadır. Marou'ya göre Ali Paşa'nın bir diğer sekreteri olan Giannitis Spiros Kolovos, Filiki Eteria ile Ali Paşa arasında iletişim kurmaktadır (Marou, 2017, ss. 179-181, 183, 191)¹³.

Aravantinos'a göre ise Ali Paşa, Osmanlı Devleti ile bir çatışmaya başlamadan önce bir ön hazırlık yapmıştır. Bunun için Aleksios Noutsos'u, Ioannis Logothetis'i Çolakoglu'nu, sekreterleri Manthos Oikonomos, Spiros Kolovos ve Filiki üyesi olduğunu bildiği kişileri davet ederek onlarla görüşmüştür. Ardından sekreteri Spiros Kolovos'a önemli miktarda para vererek bu parayı Filiki Eteria'ya vermesi için onu Kerkira'ya (Korfu)'ya yollamıştır. Ancak Kolovos, yolculuğu esnasında isyan eden Çamlar tarafından (Çam Arnavutları) yakalanmıştır. O sırada Osmanlı donanması, Epir sahillerinde bulunmaktadır. Çam Arnavutları, Kolovos'u Ali'nin casusu olarak Osmanlı yetkililerine teslim etmişlerdir. Bu nedenle Ali Paşa'nın isyan etmeden önce Filiki Eteria ile iletişim kurma çabası sonuçsuz kalmıştır. Ancak Ali Paşa, yaklaşmakta olan Osmanlı tehlikesi karşısında başka ittifaklar bulmaya çalışmıştır. Nitekim o sırada Patras, Filiki Eteria'nın önemli faaliyet merkezi arasındadır. Dahası patrik Germanos¹⁴ da orada görev yapmaktadır. O sırada Rusların hizmetinde Giannis Vlassopoulos ve Giannis Paparigopoulos isimli iki Yunan çalışmaktadır (1895, ss. 284-285).

¹³ Bununla ilgili olarak bk. (Filimon,1834, s. 192).

¹⁴ Yunan resmi anlatısında Germanos, 25 Mart tarihinde tüm isyancıları Aya Lavra manastırında toplayıp yemin ettirmiştir. Bu nedenle bu tarih, Yunan bağımsızlık günü olarak kutlanır. Ancak çağdaş anlatılar, böyle bir şeyin yaşanmadığını belirtmektedir. Ayrıntı için bk. (Grigoriadis, 2014, s. 63).

Bunlardan 1780 yılında Nakşa Adası'nda doğan Giannis K. Paparigopoulos, İstanbul'daki eğitiminin ardından Rusya'ya gitmiştir. Orada bir müddet bulunduktan sonra 1809'da Rusya'nın Patras Konsolosluğu'nda tercümanlık yapmaya başlamıştır. Filiki Eteria'ya para yardımı yapmakta ve örgüte destek olmaktadır (Peppas, 2017, ss. 122-123). 1814'ten itibaren Ali Paşa ile tanışıklığı bulunan Paparigopoulos'un, 1818'de Ali Paşa'yı ziyaretleri sıklaşmıştır (Mazarakis-Ainian, 2007, s. 35).

Yunan yazarlara göre Ali Paşa'nın Filiki Eteria ile iletişim kurması, açıkça bir Yunan-Arnavut bağımsız devletini kurma amacı içindir. Bunun için bir yandan Osmanlı'ya karşı ordusunu hazırlarken diğer taraftan ittifaklarını güçlendirmeye çalışmıştır. Temmuz 1820'de Ali Paşa, Osmanlı nezdinde hain ilan edilmiş ve İstanbul'a çağırılmıştır. Ancak Ali Paşa, bu emre uymayarak isyan etmiştir. Bu durum, Yunanların da isyan etmesi için uygun bir ortam ve elverişli bir fırsat yaratmıştır (Vornas, 1978, ss. 105, 113, 118).

Ali Paşa ve Yunan İsyanı

1820'ye kadar olan süreçte Ali Paşa, oğulları ile birlikte gücünün zirvesine ulaşmış ve güney Arnavutluk'un tamamı ile Epir ve Teselya'yı kontrolü altına almıştır (Veckers, 1999, s. 23). Onun bölgedeki etkinliğini arttırmak adına yaptığı faaliyetler, bölge ileri gelenlerinde huzursuzluk yaratmaya başlamıştır. Bunun dışında Fransa ve İngiltere ile tek başına antlaşmalar yapmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti, askeri anlamda ona ihtiyaç duyduğu için faaliyetleri karşısında geçici bir süre sessiz kalmıştır. Ancak kendisiyle ilgili şikayetlerin artması nedeniyle merkezde Ali Paşa'nın cezalandırılması fikri gündeme gelmiş ve bu fikir kabul görmüştür. Böylelikle Nisan 1820'de, üzerinden kimi unvanların ve görevlerin alınmasıyla onunla ilgili süreç başlamıştır (Feyzioğlu, ss. 65, 73-75).

Ali Paşa'nın isyan etmesi, bölgede karışık bir ortam yaratmıştır. İsyanı başarılı bir şekilde sonuçlandırabilmek isteyen Paşa, bunun için çeşitli işbirliklerine ihtiyaç duymuştur. Geçmişte amansızca mücadele ettiği grupları da kendi saflarına dahil ederek cephesini kuvvetlendirmek istemiştir. Bu nedenle mektuplar yazarak Sırp'larla hatta Karadağlılarla dahi iletişime geçmiştir. Ona destek olabilecek herkesi para vererek ve çeşitli vaatlerle yanına çekmeye çalışmıştır. Mayıs 1820'de, Müslüman ve gayrimüslim bütün çete liderlerini çağırarak onlarla görüşme yapmıştır. Onlara eğer birlikte harekete geçilirse Sultan'ın ordusunu kolayca alt edebileceklerini ancak kendisiyle işbirliğine gitmedikleri takdirde onların da tek tek yok edileceklerini belirtmiştir. Aravantinos'a göre Ali Paşa, burada onlara bir anayasadan bahsetmiştir. Ancak anayasanın ne olduğunu bilmeyen Arnavutlar, bu duydukları karşısında çok şaşırılmışlardır. Sonuç olarak Ali Paşa, Arnavutları yanına çekmeyi başarmıştır ancak bu onlara gelecek için bir vaatten ziyade hazinesini onlarla bölüşeceğine dair sözüyle gerçekleşmiştir (Aravantinos, 1895, ss. 280-281). Ali Paşa'nın

Yanya'daki bu toplantısında Yunan çete liderlerinden Kaptan Gogos ve Kaptan Giannis Koutelidis de bulunmuş ve bu kişiler, Ali Paşa'ya yardım etme kararı almışlardır. Bu nedenle ilerleyen süreçte Hurşit Paşa,¹⁵ bölgeye asker sevk etmek durumunda kalmıştır (Peppas, 2017, ss. 183, 189).

Yunan isyanına katılan ve daha sonra da anılarını kaleme alan Hristoforos Perraivos, anılarında Ali Paşa'dan ve isyanından bahsetmiştir. Hristoforos Perraivos, Rigas Feraios'un (ya da Velestinli Rigas)¹⁶ arkadaşı ve aynı zamanda onun kurmuş olduğu örgütün de üyelerinden biridir. Ancak Meternich'in Regas'ın faaliyetlerine son vermesinin ardından Perraivos, Filiki Eteria saflarına katılmıştır. Filiki'nin ajanlarından biri olarak kimi grupları bir araya getirerek onları Filiki saflarında birleştirmeye çalışmıştır (Mazarakis-Ainian, 2007, s. 18; Frangos, 1973, s. 97). Bu bağlamda 1819'da Mani'deki üç büyük ailenin (Mavromihalisler, Grigorianisler, Troukipisler) barışmasını sağlaması, en önemli girişimlerinden biri olmuştur (Hristou, 2013, s. 29).

Perraivos, anılarında özellikle Ali Paşa'nın ezeli düşmanı olan Suliotlar ile yaptığı anlaşmaya geniş yer ayırmıştır. Bilindiği üzere Arnavutlarda Müslüman, Ortodoks ve Katolik olarak çok dinli bir yapı söz konusudur. Arnavutlar, Kuzey Arnavutları (Gegler) ve Güney Arnavutları (Tosklar) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Gegler, Sunni Müslüman ve Katolik Hristiyan ağırlıklı iken Tosklar, Bektaşî Müslüman ve Ortodoks Hristiyan ağırlıklıdır (Cleyer, 2013, ss. 3, 5, 21). Suliotlar,¹⁷ ise Çamların bir koludur yani Toskların üç büyük bölümünden biridir (Finlay, 1861, s. 51). Buna göre Ali Paşa, asi ilan edildikten sonra ezeli düşmanlarından Suliotlar ile ittifak yapma konusunda hiç tereddüt etmemiştir. O

¹⁵ Hurşit Ahmet Paşa, Ali Paşa isyanı çıktığında Mora valiliğine tayin edilmiştir. Bölgedeki bütün mülki ve askeri yöneticiler, Ali Paşa'yı yakalamakla görevlendirildiği için Hurşit Paşa, bütün kuvvetlere kumanda etmek üzere Rumeli Seraskerliği görevine getirilmiştir (Küçük, 1998, s. 396).

¹⁶ Perraivos, daha sonra Rigas'ın ideallerini de içeren biyografisini yazmıştır. Ayrıntı için bk. (Perraivos, 1860).

¹⁷ Himara'yı (Güney Arnavutluk'da Avlonya'da bulunur) uzun yıllar önce terk eden bu grup, Epir'de Arta'nın yakınlarında Suli'de dağlık alanlarda yaşamakta olup isimlerini de oradan almışlardır. Hristiyan Arnavut olan Suliotlar, o dönem yaklaşık 12.000 kişilik bağımsız bir topluluk olarak yaşamaktadır. Ali Paşa, 1797'de Himara'ya saldırmış ve orada kendisine karşı Suliotları destekleyen bölge halkına büyük kayıplar vermiştir. Ali Paşa, bu davranışları neticesinde Bâbüâli tarafından onurlandırılmıştı. Ancak Suliotların yine de Ali Paşa'nın faaliyetleri için engel teşkil etmesi nedeniyle Ali Paşa, 1799'da onlara karşı sefere çıkmış fakat mağlup olmuştur. Son olarak 1803 sonundaki uzun süren kanlı savaşlar neticesinde Suliotlar, zorunlu olarak teslim olmuştur. Bu yenilginin ardından Suliotların bir kısmı Parga'ya kaçmış; bir kısmı da oradan İyon adalarına giderek Rusya hizmetine girmiştir. Tilsit Antlaşması ile adalardaki egemenlik Fransızlara geçince çok azı Korfu'da kalmıştır. Ancak Ali Paşa, Korfu'da da Suliotlara saldırmıştır (Veckers, 1999, s. 20; Finlay, 1861, ss. 59, 63).

esnada Suliotlar'ın çoğunluğu Korfu'da bulunmaktadır ve bölgeye bir Osmanlı donanması ulaşmıştır. Donanma komutanı, Şahin Bey'e ve oğlu Mustafa Paşa'ya Delvino'dan emir vererek Korfu'da bulunan Suliotlar ile görüşülmesini istemiştir. Davet mektubunu alan Suliotlar, bu konuyu görüşmek için toplanmış ve o sırada Syvota'da bulunan 4 kişiyi donanma komutanı ile görüşmesi için göndermeye karar vermişlerdir. Ancak daha sonra, yaptıkları görüşmeler sonucunda bu teklifin kendilerini yok etmek isteyen İsmail Paşa'nın bir tuzağı olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle de kendilerini korumak için eskiden beri düşman oldukları Ali Paşa ile ittifak yapmaya karar vermişler ve Aleksios Noutsos'a ve onun iki Tatar'ına gitmişlerdir. Ali Paşa da içinde bulunduğu durum nedeniyle Suliotlarla anlaşma yapmayı kabul etmiştir. Anlaşma karşılığında Ali Paşa, Suliotlara kendisine yardım edeceklerine dair söz vermiştir. Bu anlaşmaya göre Ali Paşa, her Suliot'a ve Yunan'a ayda yüz kuruş vereceğini ayrıca da Yunanlara yardım edeceğine dair söz vermiştir. Ardından sarayından üç Türk-Arnaut'u¹⁸ olabildiğince fazla Türk-Arnaut toplayarak onların Suliotlar ile birleşmesi için yollamıştır (Perraivos,1836, ss. 5, 11-12).

Bu sırada Osmanlı yetkilisi İsmail Paşa da köyde yaşayanların Suliotlar ve Ali Paşa'ya güvenmelerini engellemek için metropolit Porfiro'ya para vermiştir. Ancak onlar, yanlarında Ali Paşa'nın yerleştiği bin beş yüz Türk-Arnaut ve dört yüz Yunan ile birlikte hareket edip İsmail Paşa'nın ordusuna karşı ortak hareket etmiştir. Çünkü İsmail Paşa, Suli köylerinin Ali Paşa ile birleştiklerini öğrendiği için onları tehdit etmektedir. Zira böyle bir ittifakla Suliotlar, Osmanlı için büyük bir tehlike oluşturacaktır. Bu nedenle İsmail Paşa, Suliotlar'a sürekli olarak yerlerine ve mülklerine geri dönebileceklerine dair haberler göndermeye devam etmiştir. Ancak Perraivos'a göre tüm bunlar, İsmail Paşa'nın bir tuzağıdır ve Paşa'nın asıl amacı onları yani Suliotlar'ı öldürmektir (1836, ss. 14-16).

1817 senesinden itibaren Filiki Eteria üyesi olan Perraivos'a Yunan isyanından hemen önce kendisine Epir'e ve Suliotlar'ın bölgesine geçmesi için bir emir gelmiştir. Bunun üzerine Perraivos, 2 Nisan 1821 tarihinde Ali Paşa'ya bir mektup yazmıştır. Mektubuna öncelikle Ali Paşa'ya olan sevgisinden bahsederek başlamış, ardından da Ali Paşa ile işbirliği yapmak isteğini belirtmiştir. Bu sırada Yunan çeteleri ve Suliotlar, Osmanlı birliklerine karşı ortak mücadele etmektedir. Ancak bunlardan başarılı bir sonuç elde edememişlerdir. Perraivos, mektubunda öncelikle bu konuya değinmiştir. Ali Paşa'yı başarısız olan Yunan çeteleri ve Suliotlar nedeniyle teselli etmeye çalışmıştır. Bunun dışında kendisinin Kaptan Giannaki Georgi'den bir görev alabilmek için Kamarina'ya gideceğinden ve Kaptan Giannaki Georgi'yi de Yunan güçleri arasına dahil edebilmek için çalıştığından bahsetmiştir. Ayrıca Ali Paşa'ya Sultan'ın öfkesinin çabucak geçeceğini ve bunun için sabretmesi gerektiğini yazmıştır. Eğer Suliotlar, onlara söylediği gibi anlaşabilirlerse o zaman Ali Paşa kısa süre içinde bağımsız

¹⁸ Türk-Arnaut terimiyle Müslüman Arnautlar kastediliyor olmalıdır.

olacaktır. Ali Paşa ise bu mektuba 6 Nisan 1821 tarihinde cevap vermiştir. Ali Paşa mektubunda Suliotların isteksizliğinden bahsederek Perraios'a İstanbul'daki gelişmelerden haberdar olmak istediğini yazmıştır. Yunanlara destek olan Ali Paşa, şimdi ise Yunanlardan Sultan'ın ordularıyla savaşırken kendisine yardım etmelerini beklemektedir. Ancak o sırada Osmanlı ordusu, Yanya'yı kuşatma altına almıştır (Perraios, 1836, ss. 19-24).

Ali Paşa, etrafında bu olaylar olurken oğlu Veli Paşa ile Preveze'de görüşmeler yapmıştır. İkisi de kendi ordularını takviye etmek için asker toplamaktadır. Bölgedeki bir kısım âyan da Ali Paşa tarafına geçmiştir. Mayıs ayında Ali, Veli ve Muhtar Paşalar, Yanya'ya ulaşmıştır. Ali Paşa, hala kuvvet toplamaya devam etmektedir. Ancak Temmuz 1820 tarihinde devletin emirlerine karşı geldiği gerekçesiyle Yanya sancağı kendisinden, Delvine sancağı da torunu Mehmed Bey'den geri alınmıştır (Feyzioğlu, 2017, ss. 81, 85). Buna rağmen Ali Paşa, mücadelesine devam etmektedir. Bunun için Souliotlar'a yeniden mektup yazmış ve onlardan Arta'yı ele geçirerek Thesprotia'da çarpışmalarını, sonra da Akarnania'daki Yunan ordularıyla birleşmeleri direktifini vermiştir. Ardından da hepsi birlikte Hurşit Paşa'nın kuşatmasını yarmak için birleşeceklerdir. Şayet bunlar gerçekleşirse Ali Paşa, Souliotlar'ı ödüllendireceğini belirtmiştir. Ekim ayında Souliotlar ve müttefikleri Arta'ya gitmiştir. Ardından da Ali Paşa'nın bağımsızlığını kazanması için Akarnania'da bulunan Yunanları davet etmişlerdir. Yunanlar ve Suliotlar arasında yapılan görüşmelerde Arta'nın düşürülmesiyle ilgili bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak Perraios'a göre bu anlaşma, sadece Ali Paşa'nın kurtulması ile ilgili değildir çünkü Ali Paşa'nın kurtuluşu, Yunanların zararına bir durum yaratacaktır. Zira Yunanlar, Ali Paşa'nın tiranlığında yaşamışlardır ve bu nedenle de onu iyi tanımaktadırlar. Bu sırada Arta kuşatılmıştır ancak Mehmet Hurşit Paşa, askerlerini Arta'ya göndermek yerine Ali Paşa'yı tamamen ortadan kaldırmak için onları elinde tutmuştur. Ancak ilerleyen süreçte Ali Paşa'nın yanında yer alan Türk-Arnavutlar ve Souliler arasındaki ittifak bozulmuştur. Bunun üzerine Mehmet Hurşit Paşa'ya bir elçiyle mesaj göndermişlerdir. Mesajda artık Ali Paşa'nın yanında yer almadıklarını söyleyerek Padişah'tan aman dilediklerini belirtmişlerdir (1836, ss. 77, 82-85). Dolayısıyla buradaki esas sorun, Müslüman Arnavutlar ile Yunanlar arasında bir anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Bu da suni ittifakın çözülmesine neden olmuştur. Marou'ya göre bir süre sonra Paşa'nın sadık adamları olan Aleksios Noutsos, Manthos Oikonomos ve Konstantinos Marinoglou, Ali Paşa'yı terk edecektir. 1820 yazından önce de Ali Paşa'nın mühürdarı uygun bir mazeret bularak Arta'ya gitmek ve oradan da Filiki'nin planlarını gerçekleştirmek için ayrılmıştır. Dolayısıyla ilerleyen süreçte Filiki üyelerinden kimse, Ali Paşa'nın yanında kalmamıştır. Ali Paşa'nın Rusya'daki temsilcisi Konstantinos Hacı Georgios da Rusya'da hem Çar hem de Kapodistrias tarafından kabul edilmemiştir. Yunan isyanının çıkmasıyla da Ali Paşa'nın yanına geçişler tamamen son bulmuş ve Yunan-Arnavut ittifakı tamamen çözülmüştür. Ali

Paşa'nın yanında kalan son kişilerden Aleksios Moutsos ve Athanasios Lidorikis de Paşa'yı terk ederek Yunan mücadelesi saflarına katılmıştır (2017, ss. 207, 212-213).

Perraivos'a göre Ali Paşa'nın Yunanlar ile anlaştığı bir yalandır. Şu anda Ali Paşa'nın tek yaptığı şey, yerini ve gücünü korumak ve kendisini kurtarmaya çalışmaktır. Ama sonrasında Ali Paşa, yine eski Ali Paşa olacak ve gücüne kavuştuğunda tekrar geçmişte yaptığı gibi Yunanlarla savaşacaktır tıpkı şimdi Osmanlı ile savaştığı gibi (1836, s. 31). Dolayısıyla Perraivos'a göre önce Arnavut-Yunan ittifak ile Ali Paşa'nın saflarında yer alınmasına rağmen gerek bu ittifakın çözülmesi, gerek Ali Paşa'nın Osmanlı güçleri tarafından kuşatılması nedeniyle bu gruplar, Ali Paşa'yı yalnız bırakmışlardır. Bununla birlikte Yunan saflarında Ali Paşa'ya karşı bir güvensizlik de söz konusudur. Bu nedenle Osmanlı ordularının Ali Paşa ile uğraştığı bir ortamda Yunanlar, kendi ulusal amaçlarını gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdir.

Olaylara Makriyannis'in tarafından bakacak olduğumuzda benzer anlatımlarla karşılaşırız. Daha önce de belirtildiği gibi Ali Paşa'nın hizmetinde bulunan Thanasis Lidorakis'in evine hizmetli olarak giren Giannis Makriyannis, Yunan isyanı sırasında çarpışmalara katılanlar arasında yer almaktadır. Makriyannis'e göre Hurşit Paşa, Ali Paşa ile savaş emri aldıktan sonra tüm askerleri ile birlikte Mora'dan ayrılmıştır. Bu durum, bölgedeki yerli Türkleri kuşkulandırmıştır. Hurşit Paşa'nın gitmesiyle birlikte Moralı Yunanlar da uygun bir ortam bularak isyan için organize olmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra Rumeli'de de aynı hazırlıkların olduğu söylenmektedir. Ancak Ali Paşa nedeniyle her yer askerlerle doludur ve onlar da yağma ve angaryalarla halka eziyet etmekte ve her yeri tahrip etmektedirler. Bu nedenle özellikle Yanya ve Arta tamamen yerle bir olmuştur. Mora'nın yerli Türkleri, tüm bu olanlar karşısında önlem alması için Hurşit Paşa'ya mektuplar yazmışlardır. O zaman Arta'da bulunan Oikonomos, Gogos ve Skarmiço Makriyannis'ten tüccar olarak Patras'a oradan da Yunanistan'ın doğusuna gitmesini ve Diakos ile buluşmasını istemiştir. Makriyannis'e her yerden saldırıya geçtiklerini söylemiş; Panourgia ve diğer kaptanlarla konuşup onların da bir an önce saldırıya geçmesini istemişlerdir (1947, s. 116). Dolayısıyla burada Ali Paşa'nın sekreterinin gerek Makriyannis ile gerekse de Gogos gibi çete liderleri ile doğrudan bir iletişimi söz konusudur.

Ancak ortalık, çok karışıktır. Makriyannis ise böyle bir ortamda Osmanlılardan saklanmak için Ali Paşa'nın yeğeni olan İsmail Koniça'nın konağına gider. O sırada Konya'dan gelen Türk askerleri ile savaşıldığını söyleyen İsmail Koniça, Makriyannis'e silah vererek onu kendi grubuna asker olarak yazar. Bu esnada Hurşit Paşa da Yunanistan'ın doğusunda Athanasios Diakos ve diğerlerinin çeteleriyle çatışmaktadır. Bu nedenle Makriyannis, her nerede ihtiyaç olursa oraya asker ve cephane götürmeyi düşünür. Bunun için önemli kalelerden biri olan Nafpaktos'a (İnebahtı) mühimmat gönderir ve 26 Mayıs 1821'de Arta'ya

ulaşır. Fakat buraya geldiğinde askerlerin çoğunun dağıldığını ve geriye yaklaşık sekiz yüz kişi kaldığını öğrenir. Burada yeni bir emir alan Makriyannis, 28 Mayıs'ta yeniden yola çıkar (Makriyannis, 1947, ss. 121, 123- 124).

Makriyannis'in gittiği yerde Gogos, İskos, Georgaki Valtinos, Karagiannopoulos ile birlikte liderlerinin Süleyman Verzoni olduğu sekiz Türk bulunmaktadır. Ayrıca Ali Paşa'nın da toplamda seksen adamı bulunmaktadır. Burada bazı durumlarda Osmanlı askerlerine karşı Ali Paşa ile birlikte çalışılmış ve böylelikle Osmanlılar, o bölgeden çıkartılmıştır. Hurşit Paşa, Yanya yakınlarında Türklerin büyük kayıplar vererek oranın işgal edildiğini öğrenince bölgeye yaklaşık sekiz bin kişilik büyük bir güç göndermiştir. Hurşit Paşa'nın bu hazırlıklarını Gogos ve bazı arkadaşları öğrenmiştir. Ali Paşa nedeniyle her yerden bölgeye askerler gelmektedir. Bu durum, Arta'nın ileri gelenlerinde dahi huzursuzluk yaratmıştır. Zira onlar da Osmanlı ordusunu nasıl durduracaklarının hesaplarını yapmaktadır. Makriyannis burada asıl sorunun Yunan sorunu olduğunu belirtmektedir. Ancak Ali Paşa'ya onu kurtarmak adına çalıştıklarını söylemelerine rağmen bunu yapmalarının tek nedeni, Türk Arnavutların Ali Paşa'nın gruplarının Yunanlıları destekleyip yardım etmelerini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Olaylar karşısında bölgenin ileri gelenleriyle ne yapılması gerektiği üzerine konuşulur ve sonunda Yunanlılar bu çatışmalara katılmaya karar verirler. Ardından Souli'de bulunan Ali Paşa'nın Arnavut askerleri ile iletişime geçerek Ali Paşa'nın kazanması için onu destekleyeceklerini bildirirler. Fakat Makriyannis'e göre Ali Paşa'nın kazanması, Yunanlıların kaybetmesi anlamına gelecektir. Çünkü Ali Paşa, onların hepsinin Eteria'dan olduğunu bilmektedir. Ancak yine de Ali Paşa'nın Ago Vasiaris adında bir komutanı yanında Souliotlar ve pek çok adamı ile birlikte Yunanlıların yanına gelmiştir. Bunlar arasında Notis Boçarıs, Nasis Fotomaras, Markos Boçarıs ve diğerleri bulunmaktadır. Ancak Gogos, Markos'nun babasını Arta'da öldürdüğü için aralarında bir düşmanlık söz konusudur. Ama geldiklerinde Peta'da barışmışlardır. Ardından Ali Paşa'nın Türkleri ile konuşulmuş ve Ali Paşa'nın kazanması için bir işbirliği yapmak konusunda anlaşmıştır. Makriyannis burada Yunanlılardan bunu sır olarak tutmalarının istendiğini çünkü asıl hedeflerinin Ali Paşa değil, kendi özgürlükleri için savaşmak olduğunu belirtir. Ancak bu, şimdilik bir sır olarak kalmalı ve bunu kimse öğrenmemelidir. Çünkü Yunanlılar, Osmanlı ordusuna karşı savaşmak için onlara ihtiyaç duymaktadırlar (1947, ss. 125-126, 129- 130, 134).

Hurşit Paşa, yanında pek çok askerle birlikte Yanya'dan Beş Pınar'a (Pente Pigadia) giderek orada bir kale yaptırmıştır. Ancak Souliotlar ve Ali'nin Türkleri birlikte oradaki Osmanlı askerlerini kuşatmıştır. Ali Paşa ve askerlerinin bu saldırısına Yunanlılar da katılmıştır. Beş Pınar'a yaklaşan yaklaşık iki yüz Osmanlı askerinin mallarına ve mühimmatlarına el konulmuştur. Bu sırada Souliotlar da Meselongi'deki Yunanlılarla anlaşarak hep birlikte Arta'ya gitmek üzere Kompoti ve Peta'da buluşulması için sözleşmiştir (Makriyannis, 1947, ss. 132-133).

Ancak bundan sonraki olaylara bakıldığında, Eylül ayında Ali Paşa'nın elinde Yanya dışında hiçbir şey kalmadığı görülmektedir. Bu tarihe kadar bütün Osmanlı görevlileri, Yanya'ya ulaşmıştır. Ali Paşa, kapanmış olduğu kalede kuşatma altına alınmıştır. Osmanlı Devleti, bundan sonra kaleye kapanmış Ali Paşa'nın yanındaki adamları çeşitli vaatlerle oradan çıkartmaya çalışmış ve büyük ölçüde başarılı olmuştur. Ali Paşa, Yanya'da bin beş yüz adamıyla kalmış ancak adamlarının bir kısmı onu terk ederek yanından ayrılmıştır (Feyzioğlu, ss. 99-102). Sonuç olarak yaklaşık iki yıla yakın süre devam eden direniş Ali Paşa'nın 14 Şubat 1822 tarihinde Osmanlı yetkililerince öldürülmesiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Beydilli, 2011, s. 478).

Papageorgiou'ya göre Ali Paşa'nın merkezi iktidardan bağımsız ve teokratik özelliklere sahip olmayan Yunan-Arnavut devleti inşasında başarılı olamamasının nedeni, yollarına Müslüman Arnavutlar ve Hristiyan Yunanlar olarak ilerleyen Müslüman ve Hristiyanların ortak hareket etmesinin olanaksızlığıdır. Ayaklanan Yunanların en temel noktası, Hristiyanlık üzerinden şekillenirken ilerleyen süreçte Arnavut kökenli Hristiyan Ortodokslar bile Yunan isyanı saflarına kolaylıkla katılarak bir Yunan etnik bilinci yaratılması sürecine dahil olmuşlardır. Bu ittifakın başarısızlığında "Batı-Rumeli"nin o zamanki güçlü şahsiyeti Aleksandros Mavrokordatos'un ihtiyatlılığı önemli rol oynamıştır. Çünkü Mavrokordatos, Batı Rumeli, Epir ve Soulio (Hristiyan Arnavutlar) armatollukleri ile Müslüman derebeylerinin olası ittifakının Yunan isyanının ulusal yönünü zedeleyeceği ve geleneksel güçlerin olası bir hakimiyetiyle Osmanlı döneminde kazanılan imtiyazların kaybedileceğini düşünmüştür. Dolayısıyla ittifakın çözülmesiyle birlikte bu kişiler, Yunan isyanına katılmıştır. Bu nedenle Yunan hareketinin idari ve askeri kadrosunun önemli bir kısmının "Ali Paşalılar" olarak adlandırılan saflardan gelenlerle teşekkül ettiğini söylemek mümkündür (Papageorgiou, 2015, ss. 32-33).

Sonuç

Tepedelenli Ali, 1775'lerde Arnavutluk dağlarında eşkıyalık yapan biridir. Osmanlı Devleti bu dönemde Balkanlar'da süreklilik kazanan eşkıyalık faaliyetlerine son vermek amacıyla aralarından güçlü olanlara resmi görev vererek yasal düzen içine çekme politikası izlemiştir. Bu bağlamında Ali de devlet hizmetine girerek 1787'de Yanya'da yönetimi tam olarak ele geçirmiştir. İktidarının ilk yıllarında devlete gösterdiği yararlılıklar nedeniyle kendisinin ve oğullarının bölgedeki hakimiyetini güçlendirerek Epir, Teselya ve Güney Arnavutluk topraklarının önemli bir bölümünde yaklaşık elli yıla yakın bir süre güçlü bir egemenlik kurmuştur. Bu dönemde İyon adalarının Fransız egemenliğine girmesi, Osmanlı Devleti ile Fransa'yı komşu haline getirmiş ve bu stratejik avantaj, Ali Paşa'nın önemini artırarak ona Avrupalı güçlerle doğrudan diplomatik temas kurabileceği bir pozisyon yaratmıştır.

Ali Paşa, yönetiminde öncelikli olarak bölgedeki asayişin sağlanmasına önem vermiştir. Bu durum hem bölge ticaretinin gelişmesine olumlu katkı sağlamış hem de onun tüccar sınıfından destek görmesine sebep olmuştur. Ali Paşa, yönetiminde idari ve askeri pozisyonlara din ve etnik aidiyet gözetmeden yetenekli kişileri getirmiştir. Dolayısıyla bu durum, bölgedeki eğitim ve ekonomik düzeyi en iyi olan grup olan Yunanların önemli görevlere getirilmesine neden olmuştur. Ali Paşa'nın ana dili Arnavutça olmasına rağmen yönetimi altında tuttuğu bölgede Yunancanın yaygın olarak kullanılması, o dönemdeki Yunan milliyetçi hareketinin ve Filiki Eteria'nın gelişimi için uygun bir ortam yaratmıştır. Ayrıca onun hizmetinde bulunan kimi Yunanların Filiki Eteria üyesi oldukları da bilinmektedir.

Bölgesinde gittikçe güçlenerek “devlet içinde devlet” gibi bağımsız faaliyet gösteren Ali Paşa'nın faaliyetleri, Osmanlı merkezi yönetimi için potansiyel bir tehlike haline gelmiştir. Bu nedenle onun ve oğullarının bölge idaresinden uzaklaştırılmaları kararı üzerine Ali Paşa, bu kararları tanımayarak isyan etmiştir. Amacı, kendi idaresini devam ettirmeye müstakil bir devlet kurmaktır. Bu amacını gerçekleştirmek için de daha önce uzun yıllar acımasızca rekabet ettiği Hıristiyan Arnavut bir halk olan Soliotlar ve Yunanlar dahil herkesle işbirliği yapmıştır. Oluşturulan Yunan-Arnavut ittifakı, Ali Paşa'nın isyanın ilk evrelerinde onun yararına olmuş ve Osmanlı güçlerine karşı birlikte mücadele edilmiştir. Ancak bizzat bu hareketin içinde yer alan Yunanlara göre burada gerçek bir ittifaktan söz etmek mümkün değildir. Temel amacı kendini kurtarmak ve devletini kurmak olan Ali Paşa'nın, başarılı olması halinde Yunan bağımsızlık hareketinin önündeki en büyük engel olacağını bütün Filiki Eteria mensupları bilmektedir. Yani diğer bir ifadeyle Ali Paşa'nın kazanması, Yunanların kaybetmesi anlamına gelecektir. Buna rağmen Ali Paşa'ya güvenmemekle birlikte isyan etme arifesinde olan Yunanlar için Osmanlı Devleti'ne güç kaybettirmek adına o günün koşullarında Ali Paşa ile işbirliği yapmak dışında bir çözüm yolu da görünmemiştir. Bu nedenle Ali Paşa isyanının ilerleyen aşamasında söz konusu Yunan-Arnavut ittifakı çözülmüş ve Ali Paşa başarısız olmuştur. Yunanlar, Osmanlı Devleti'nin tüm güçleri ile birlikte Ali Paşa isyanını bastırmaya çalıştığı bir ortamda, 1821'de isyan etmiştir. Yunan isyanının başlaması ile birlikte geçmişte Ali Paşa'nın yönetiminde yer alan idari ve askeri kadroların önemli bir kısmı, Yunan isyancıların safına geçmiştir. Yunan bağımsızlık savaşında yer alan ve “Ali Paşalılar” olarak adlandırılan bu kişiler, savaş sonrası kurulan genç Yunan devletinin siyasi ve idari mekanizmalarının teşkilinde ve yapılandırılmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Kaynakça

Kaynak Eserler

- Filimon, I. (1834). *Dokimon Istorikon peri tis Filikis Etairias*. Nauplia: T. Kontaksi, N. Loulaki.
- Hobhouse, J. C. (1817). *A Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople During the Years 1809 and 1810*. Philadelphia: M. Carey and Son.
- Holland, H. (1815). *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the Years 1812- 1813*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme and Brown.
- Leake, W.M. (1835). *Travels in Northern Greece* (C. 1). London: Gilbert&Rivington Printers.
- Makriyannis, S. (1947). *Apomnimonevmata* (C. 1) (G. Vlahogianni, Ed.). Atina: E. G. Vagionaki.
- Perraios, H. (1836). *Apomnimonevmata Polemika: Diaforon Mahon Sugkrotitheison Metaksi Ellinon kai Othomanon kata te to Soulion kai Anatolikin Ellada apo tou 1820 mehri tou 1829 Etous*. Atina: A. Karamilou.

İncelemeler

- Aravantinos, P, S. (1895). *Sp. Istoría Ali Psa tou Tepelenli Sungrafeisa epi ti vasi Anekdotou ergou tou Panagiotti Aravantinou*. Atina:Tipografia to Katastimaton Spiridonos Kousilinou.
- Armaoğlu, F. (2013). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789- 1914*. İstanbul: Timaş.
- Barkey, K. (2011). *Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Beydilli, K. (2011). Tepedelenli Ali Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 40, ss. 476-479).
- Clayer, N. (2013). *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clogg, R. (1976). *The Movement for Greek Independence 1770- 1821* (R. Clogg, Ed.). London: Palgrave Macmillan.
- Davenport, R. A. (1837). *The Life of Ali Pasha of Tepeleni Vizier of Epirus*. London: Bradbury and Evans, Printers Whitefriars.
- Demir, İ. (2007). *Tepedelenli Ali Pasha and the West: A History of His Relations with France and Great Britain 1798- 1820* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi. Ankara.
- Feyzioğlu, H, S. (2017). *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Finlay, G. (1861). *History of the Greek Revolution*. Edinburg:William Blackwood and Sons.
- Fleming, K. E. (1999). *The Muslim Bonaparte Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece*. New Jersey: Princeton University Press.

- Frangos, G. D. (1973). *The Philiki Etairia: A Premature National Coalition. The Struggle For Greek Independence* (R. Clogg, Ed.). London: The Macmillan.
- Grigoriadis, I. N. (2014). *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak* (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Hionidis, G. (1988). Ta Engrafa tou Arxeiou tou Ali Pasa ton Ianninon tis Gennadeiou Vivliothikis pou Avaferontai stin K. D. Makedonia. *Makedonika*, 26, 221-229.
- Hristou, T. (2013). *Politikes kai Koinonikes opseis tis Epanastasis tou 1821 "Me Mian Gnomin Omofonis Apefasisamen na Lavomen ta Armata"*. Atina: Papazisi.
- İnalçık, H. (2000). İskender Bey. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 22, ss. 561- 563).
- Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar* (İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kitrolimilides, P. M. (2013). *Enlightenment and Revolution The Making of Modern Greece*. Massachussets: Harvard University Press.
- Koliopoulos, J. S. ve Veremis, T. V. (2010). *Modern Greece A History since 1821*. Malaysia: Wiley- Blackwell.
- Küçük, C. (1998). Hurşit Ahmet Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 18, ss. 395-396).
- Marou, A.S. (2017). H Filiki Etaireia kai i Avli tou Ali Pasa: Volidoskopiseis, epiloges kai diltioseis. *H Filiki Etaireia Epanastatiki Drasi kai Mistikes Etaireis sti Neoteri Evropi* (A. B. Mandilara ve G. Nikalaou, Ed.). Asini.
- Mazarakis-Ainian, I. K. (2007). *H Filiki Etairia*. Atina: Etniko İstoriko Mouseio.
- McGowan, B. (2004). Âyanlar Çağı, 1699-1812. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi 1600-1912* (H. İnalçık ve D. Quatert, Ed.) İstanbul: Eren.
- Muco, E. (2002). *Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Özal, İ. B. (1999). *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı 1820-1822* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul.
- Özvar, E. (2003). *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Panagiotopoulos, V., Dimitropoulos, D. ve Mihailaris, P. (2007). *Arxeio Ali Pasa, Sillogi Xotzi, Gennadeiou Bivliothikis* (4 Cilt). Atina: Sxoliasmo Euretiria, Institutouto Neolinikon Erevnon.
- Papageorgiou, S. P. (2005). *Apo to Genos sto Ethnos H Themeliosi tou Ellinikou Kratous*. Atina: Papazisi.
- Papageorgiou, S, P. (2015). *Modern Yunan Tarihinden Kesitler* (M. Issı, Çev.). İstanbul: Yazılama Yayınları.
- Peppas, A, L. (2017). *Ali Pasas o Arvanitis Igeomonas Laografiki Meleti tis Zois tou Tepeleniotti Ali Pasa (1740-1822)*. Atina: Isigoria.
- Perraios, H. (1860). *Sintomos Biografia tou Aoidimou Riga Ferraiou tou Thettalou*. Atina: Io. Angelopoulou.

- Sezer, H. (1995). *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Tuncay, F. ve Karatzas, L. (Haz.). (2009). *Yunanca-Türkçe Sözlük*. Atina: Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi.
- Uzun, A. (2001). Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı. *Belleten*, LXV(244), 1035-1078.
- Vernadsky, G. (2019). *Rusya Tarihi* (D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Vickers, M. (1999). *The Albanians A Modern History*. London-New York: I. B. Tauris.
- Vournas, T. (1978). *Ali Pasas Tepelenlis*. Atina: A. Tolidi.
- Woodhouse, C. M. (1998). *Modern Greece A Short History*. London: Faber an Faber.
- Yücel, Y. (1974). Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler. *Belleten*, XXXVIII(152), 657-708.
- Zens, R. (2010). Pazvantoğlu Osman Paşa ve Belgrad Paşalığı 1791-1807. J. Hathaway, (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyen ve Ayaklanma* (D. Berktaş, Çev.). İstanbul: Alkım.

Elektronik Kaynak

- Davalas, A. (2015). *O Ali Pasas Mesa apo tis Istorikes Piges*. 5 Şubat 2021 tarihinde <http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2015/10/Davalas-adreas-Ali-pasas-24grammata.compdf.pdf> adresinden erişildi.

